

İNSAN FAKTÖRÜ

Osman ADIKUTLU

Sosyolog, Başbakanlık GAP İdaresi

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Adıyaman, Diyarbakır, Gazi Antep, Mardin, Sırt, Şanlı Urfa, Şırnak ve Batman illerini kapsamaktadır. Güneyde Suriye, güneydoğuda ise Irak sınırı bulunan bölgenin yüzölçümü 73 863 km² olup, toplam ülke yüzölçümünün % 9,5'ini oluşturmaktadır. Bu, çoğu ülkeden büyük bir coğrafik alan demektir. GAP alanı yaklaşık olarak Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un toplam alanına eşittir. Bölgenin nüfusu 1990 rakamlarıyla 5 274 714'tür ve Türkiye nüfusu içindeki payı % 9,2'dir.

1985-1990 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artışı 2,4 iken, bölge 3,87'lik bir nüfus artış hızına sahiptir.

PROJE VE ENTEGRASYON

Bölgenin su kaynaklarının değerlendirilmesine dair ilk düşüncelerin 1930'lu yıllarda filizlenmesinden sonra, 1960'lı ve 1970'li yıllardaki gerçekleştirmelerin ardından, 1980'li yıllarda su kaynaklarının belli projelerle değerlendirilmesi yanında, konu çok sektörlü entegre proje yapısı içinde ele alınmıştır. İşte, projeyi Türkiye'nin en önemli projesi olma seviyesine yükselten bu boyuttur. Nedir bu boyutun özellikleri?

Bugün GAP, sulama ve enerji ağırlıklı projelerin yanı sıra, **Entegre Bölgesel Kalkınma Projesi** olarak, tarım, sanayi, eğitim, sağlık, altyapı, ulaştırma, haberleşme ve sosyolojik çalışmaları da içine alan çok yönlü bir seferberlik alanı halindedir.

Entegre kalkınma bakış açısının gerektirdiği bazı ana hedeflere değinmek, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

a) Bölgenin gelişmesine ve Türkiye'nin kalkınmasına katkının en üst düzeye çıkartılabilmesi için, ileri tarım teknolojilerinin ve modern sulama tekniklerinin uygulanmasını sağlayarak her türlü tarımsal üretim verimliliği ve kaliteyi yükseltmek, pazarlama ve özellikle ihracatı artırmak;

b) Bölgedeki tarım, sanayi, ticaret, altyapı, yerleşim, ulaştırma, haberleşme, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerde belirlenen ihtiyaçları, yatırım ve uygulamaları entegre ve koordineli bir şekilde yürüterek karşılamak, böylece bölge içindeki faaliyetleri çeşitlendirmek ve gelir düzeyini yükseltmek;

c) Tarım ve sanayi arası sektörel entegrasyona paralel olarak kırsal ve kent arası entegrasyonu, gerekli teknik ve sosyal altyapı hizmetlerini sağlayarak gerçekleştirmek;

d) Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve projenin çok yönlü gerçekleşmesi sonucu hızla artacak ekonomik ve sosyal aktivitelerin, nüfus değişiminin ortaya çıkaracağı ihtiyaçları saptamak;

e) Alternatif projeler arasında kısa, orta ve uzun vadede öncelikleri saptamak ve projelerin ekonomik rentabiliteyi kaybetmeksizin planlamasını, programlamasını ve uygulanmasını gerçekleştirmek;

f) Finansmanda mevcut yatırımlar arasında geri dönüşü en kısa olanlara, en düşük yatırımla en yüksek verimi sağlayanlara ve kaynak yaratan projelere öncelik vermek, proje bütününde kısa vadeli yatırımların uzun vadeli yatırımlara uyumlu olmasını sağlamak.

Bölgesel kalkınma planı birçok nedenden dolayı en temel unsur olarak **insanı** almalıdır. İşte bu nedenle, GAP çalışmaları içerisinde de **insan unsuru** ve **toplumsal boyut** merkez olmak durumundadır.

FOTO: CEVDET ÇAĞAN

Bugün için GAP denince akla hemen, Atatürk Barajı, Urfa sulama tünelleri ve kanalları gibi temel fiziki altyapı yatırımları gelmekle birlikte, bunlar, deyim yerindeyse buzdüğünün görünür uçlarıdır. Çok önemli ve büyük, başarılı üniteler olmakla beraber, tüm projenin sadece iki ünitesidirler. Ancak buzdüğünün asıl gövdesi diğer tüm sektör ve entegre üniteler, yatırımlar olmakla birlikte, asıl önemli olan meydana gelecek toplumsal değişme ve dönüşmelerdir. O nedenle üzerinde önemle durulan noktalardan bir tanesi de toplumsal gelişme, değişme ve dönüşümlerin planlanması, yöre ve ülke insanı yararına yönlendirilmesi ve hızlandırılmasıdır.

Bu amaç doğrultusunda yaklaşımı şöylece özetlemek mümkün olabilir:

GAP, üç ölçekte değerlendirilip, yürütülmektedir.

Bölge ölçekli çalışmalarda, tarım, sanayi, enerji, madencilik, sağlık, eğitim, turizm, ulaşım, haberleşme, inşaat, ticaret gibi sektörlerin durumu, gelişmelerin tahmini, problemlerinin çözülmesi doğrultusunda geleceğe ışık tutacak stratejilerin, önceliklerin, gerekli yatırım alanlarının ve boyutlarının saptanması hedeftir. Bu amaçla yapılan en önemli çalışma "GAP Master Plan Çalışması" dir.

Kent ölçekli çalışmaların amacı, GAP ile gerçekleştirilecek yatırımların kent ve kentleşme üzerine olan etkileri açısından kontrol edilmesi ve yönlendirilmesidir.

Temel yatırımların tamamlanması ile birlikte bir sosyo-ekonomik cazibe merkezi olması beklenen bölge, dışı göç veren değil, göç alan merkez haline dönüşecektir. Bununla birlikte yerleşim sorunu gündeme gelebilecektir. Bu tür değişimlerden, insanımızın olumlu etkilenmesi için kent ölçekli çalışmalar hızla tamamlanmaya çalışılmaktadır.

Kır ölçekli kalkınma çalışmaları ise, yörenin kendine özgü toprak-insan denge ve dengesizliklerinden hareket ederek, toprak-su ve insangücü kaynaklarının geliştirilmesinde kullanılacak yatırımların planlanması, bu kaynakların verimli bir şekilde değerlendirilmesi için gerekli teknik ve sosyal altyapının geliştirilmesini oluşturmaktadır.

Sosyal altyapının geliştirilmesi olgusu çok temel olarak ve basitçe eğitimin, diğer sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sağlık olanak ve araçların geliştirilmesi olarak anlaşılabilir. Ancak asıl gelişecek ve değişecek olan insanımızdır. Binlerce yıllık geleneksel olarak doğa koşullarına dayalı, kuru tarımsal üretim yapan, ona uygun

toplumsal yaşayış organizasyonu olan yeni, modern teknoloji ve olanaklarla suya dayalı tarımsal üretim (yani, kontrol edilebilir koşullarda) yapacak insana doğru değişimdir. Bu değişim salt üretim tekniğinden değişiklikle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda üretim kararı, üretim sürecinin planlanması ve kontrolü, pazarlama ve ihracat boyutlarında da insiyatif alabilecek insan tipine de ihtiyaç duyacaktır. Eğer bölge, "tarıma dayalı ihracat üssü" haline gelecekte, bölge insanının yeni tarım teknolojisi, sanayi ve hizmetler sektörünün bilinçli bir parçası olması gerekecektir. Yani, yepyeni bir yaşam biçiminin yaratıcısı ve parçası olan, gereklerini yerine getiren ve yaratılan yeni refahtan pay alan bir insan...

İşin zor olduğu bilinmiyor. Diğer ülkelerdeki benzer örneklerde olduğu gibi değişim ve dönüşümün yıllar alacağını da bekliyoruz. Bu yeni yaşam kuşkusuz gökten inmeyecektir. Ancak GAP'ın temel kalkınma çalışmaları ile birlikte bölge toplumsal yaşayışının kurum ve kullarınının, alışkanlıklarının, gelenek ve göreneklerinin ortak hedefler doğrultusunda değişimi ve koordinasyonu başan daha erken ve mümkün olabilir.

Yeni teknoloji-insan ilişkisi, böylesi bir bölgesel kalkınmanın en kilit noktalarından birini oluşturmaktadır. Mühendislik, aynı zamanda sosyal bir girişimdir ve tedadüflere bağlı olarak değil, iyi düzenlenmiş sosyal koşullar altında canlanıp ürünler veren ağaca benzer. Geniş kapsamlı tarihsel ve sosyolojik bakış tarzı, büyük boyutlu temel yatırımların olmazsa olmaz koşuludur. Çünkü, her insan davranışı toplum, kültür ve siyasetle sıkı sıkıya ilişki içerisinde. Mühendislik hizmetleri yoluyla teknolojik değişme ve uygulamaların yer alacağı toplumsal yapının, tarihsel ve sosyal koşullarının anlaşılması, kalkınma hedefine ulaşmada, insana katkı sağlamada gereklidir. GAP çerçevesinde bu farklı bilim disiplinlerinden gelen uzmanların çalışmalarının entegrasyonu yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Entegre bölge kalkınma planlaması çerçevesinde sosyal altyapıyı geliştirmeden yeni tarz üretime geçilmesi, diğer ülkelerde yaşanmış olumsuz örneklerin (aşırı sulama sonucu toprakların tarıma elverişsiz hale dönüşmesi, sulama-enerji sistemlerinin tahribi, yerel etnik grupların birinin farkında olmadan gözetilip diğerleriyle çatışmaya yol açılması, doğal dengelerin tahribi yoluyla çevre sorunları), ortaya çıkması isten bile değildir.

Sonuç olarak, GAP ile yapılmak istenen, insan unsurunu merkezde tutularak bölgenin doğal, fiziksel ve sosyal kaynaklarının harekete geçirilmesi yoluyla topyekün bir bölgesel kalkınmadır.

GAP'IN SOSYO KÜLTÜREL BOYUTU VE SOSYAL BİLİMLERİN PROJEYE YAPABİLECEĞİ KATKILAR

İbrahim TUĞRUL

Sosyolog, Başbakanlık GAP İdaresi.

Bilindiği gibi Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), geri kalmış bölgelerimizden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki sekiz ilimizde uygulanmakta olan çok sektörlü entegre bir bölgesel kalkınma projesidir. Adı-

yaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan proje, elektrik üretimi ve tarımsal sulama amaçlı barajlar inşası, tarımsal gelişme, altyapı yatırımları, endüstriyel gelişme ve sosyal